

III. fejezet

Aktualitások

Orbán Tamás: Diplomáciai viták az ukrán oktatási törvénynek az oktatás nyelvét szabályzó előírásairól

DIPLOMÁCIAI VITÁK AZ UKRÁN OKTATÁSI TÖRVÉNYNEK AZ OKTATÁS NYELVÉT SZABÁLYZÓ ELŐÍRÁSAIRÓL

1 Bevezetés

Az ukrán parlament 2017 őszén elfogadott egy átfogó oktatási reformcsomagot, melynek 7. cikkelye kimondta, hogy „Az oktatási intézményekben zajló oktatási folyamat nyelve az államnyelv [...]”¹ A jogfosztás évente csaknem félmillió nemzetiségi nyelven tanuló diákot érint és egyértelmű negatív hatásokkal jár a nyelvi közösségek hosszútávú reprodukciójára. A törvény bevezetése egy évekig elhúzódó nemzetközi vita kialakulásához vezetett, amelyben számos ország kormánya, valamint országos és szupranacionális szervezetek is kivették a részüket, mindegyikük a saját érdekei és képességei mentén alakítva ki álláspontját, illetve döntött a nyomásgyakorlás módjáról.

Az oktatási törvény a 2014-es *Euromajdan* tüntetéshullám következtében hatalomra kerülő Porosenko-adminisztráció nacionalista reformpolitikájába tagozódik bele, amely az orosz befolyás csökkentésével a nemzeti szuverenitás növelését, valamint egyes ukrán identitás-pilélérek (nyelv, vallás) megerősítését tűzte ki célul. Az Ukrajna népességének közel negyedét jelentő 11 millió nemzetiségi állampolgárból 8,3 millió orosz tartanak számon,² így elsősorban ők (valamint a több, mint 5,5 millió orosz anyanyelvű, de magát ukrán nemzetiségűnek valló állampolgár)³ váltak az ukránosító politika elsőszámú célpont-

* Kutató, Danube Institute, Budapest. tamas.orban@danubeinstitute.hu.

¹ Law on Education, 2017, No. 2145-VIII, [online]. Letöltés helye: www.mon.gov.ua; letöltés ideje: 2020.03.06.

² Національний склад населення. *UkrCensus*, 2001 [online]. Letöltés helye: www.2001.ukrcensus.gov.ua; letöltés ideje: 2020.02.20.

³ Мовний склад населення. *UkrCensus*, 2001 [online]. Letöltés helye: www.2001.ukrcensus.gov.ua; letöltés ideje: 2020.02.20.

jaivá, Kijev szerint a nemzeti kohézió és szuverenitás erősítése céljából. Azonban az oktatási törvényhez – és a későbbi nyelvtörvényhez – hasonló regresszív intézkedések rajtuk kívül több, mint hárommillió más nemzetiséghez tartozó egyént is érint, melyek között számos olyan nagyszámú nyelvi közösség is megtalálható, amelyek euroatlanti intézményekhez tartozó anyaországokkal rendelkeznek. A nemzetközi vita folyamán ezen az országok képviselői jutottak a legfontosabb szerephez, hiszen a Nyugat felé orientálódó Kijevvel szemben számukra jelentősen több nyomásgyakorló eszköz állt rendelkezésre, mint a kérdésben sokkal érdekeltőbb Moszkvának.

A diplomáciai vita kezdeti sarokpontjaként kell értelmeznünk a Velencei Bizottság ajánláscsomagját, mely két hónappal az oktatási törvény parlamenti elfogadása (2017 szeptember 5.) után, december 8-án került publikálásra, és amely 127 pontban taglalja a törvény – és különösen a 7. cikkely – általi jogsértéseket, amelyek szembe mennek az Ukrajna által is elfogadott, alapvető nemzetiségi és nyelvi jogokat védő nemzetközi keretegyezményekben foglaltakkal. Minthogy a Velencei Bizottság (a továbbiakban: VB) az Európa Tanács (a továbbiakban: ET) legmagasabb szintű alkotmányjogi tekintélyének számít és határozatait az ET és társult államain belül *soft-law* normákként fogadják el, a vita legtöbb résztvevője a VB ajánlásaihoz igazította saját követeléseit Kijevvel szemben, mintegy „horgony” -funkciót⁴ adva a dokumentumnak a tárgyalások során. Az helyzet megoldására tett konkrét javaslatokat a dokumentum utolsó pontjai tartalmazzák. A 125. pont kimondja, hogy „a megfelelő megoldás minden bizonnyal a 7. cikkely módosítása lenne”, míg a 126. pontban a bizottság kifejti, hogy amennyiben a 7. cikkely nem módosul, úgy a problémákat a törvény végrehajtása során kell kezelni. E tekintetben többek között ajánlja, hogy Ukrajna biztosítsa az EU hivatalos nyelvein történő oktatás fennmaradását, hosszabbítsa meg a törvény bevezetését megelőző átmeneti időszakot, mentesítse a magániskolákat a törvény joghatósága alól, ill.

⁴ *Horgony* – tárgyalástechnikai fogalom, azokat a kezdeti elvárásokat jelöli, amelyekhez a folyamat elért eredményeit viszonyítják.

a törvény végrehajtása során végig tartson fenn egy megfelelő szintű párbeszédet a kisebbségek képviselőivel és minden érdekelt féllel.⁵

Jelen tanulmány célja, hogy az időben kiterjedt (és máig lezáratlan) nemzetközi vita elemzéséül szolgáljon és annak eseményeit rendszerbe foglalja. Legfontosabb célkitűzései között szerepel a vita résztvevőinek – ill. azok álláspontjainak, megtett lépéseinek és elért eredményeinek – meghatározása, valamint a tárgyalási folyamat változó alakulásának bemutatása az egyes periódusok elkülönítése által. Módszertani szempontból elmondható, hogy a fent leírt elemzői munkához a vitához tartozó események részletes ismerete szükséges, amelyek összegyűjtése egy előzetes kutatás feladata volt. Az elkészült és közel 250 releváns eseményt – a különböző országok és szervezetek képviselői közti találkozókat, tárgyalásokat, nyilatkozatokat, közleményeket és interjúkat – tartalmazó kronológia jelenti tehát ennek az elemzésnek az alapját. A kronológiában szereplő eseményeket elsősorban az EU, Ukrajna és Magyarország hivatalos hírügynökségeinek⁶ oldalairól gyűjtöttem össze, de emellett több tucat egyéb nemzetközi hírlapot is felhasználtam.

2 A diplomáciai vita periodizálása

Az ukrán oktatási törvény körüli diplomáciai vita kapcsán egy hosszasan elnyúló konfliktusról beszélünk, amely, ha mindent figyelembe veszünk, már lassan négy éve tart. Egy ilyen kiterjedt folyamat vizsgálatakor szükségszerű, hogy periodizáljuk az eseményeket, amely leegyszerűsítheti a későbbi elemzést. Ahhoz, hogy a vitát különböző fázisokra oszthassuk, meg kell határoznunk olyan időbeli pontokat, amelyek eseményei megváltoztatták a vita általános menetét. Ezek a sarokpontok lehetnek a törvény elfogadásának lépései, de az ukrán belpolitika változásai is.

⁵ A Velencei Bizottság CDL-AD(2017)030-e számú Véleménye a 2017. szeptember 5-i oktatási törvény rendelkezéseiről. Strasbourg, 2017. december 11. [online], 25. Letöltés helye: www.venice.coe.int; letöltés ideje: 2021.05.03.

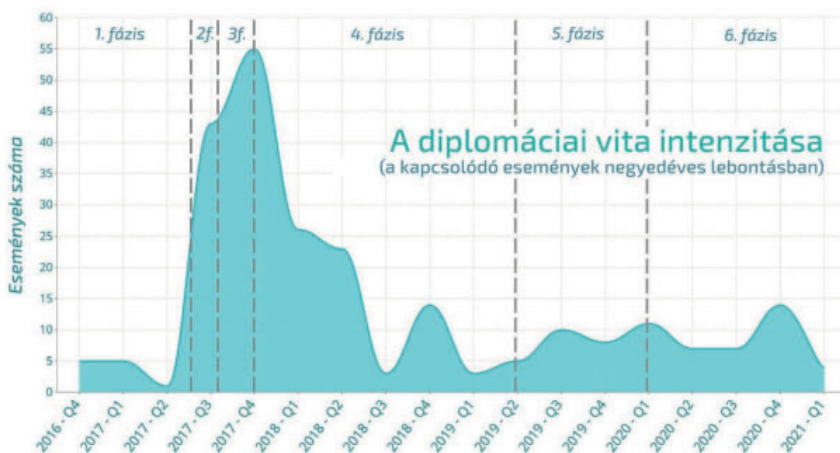
⁶ EU Newsroom, UkrInform, MTI.

Ezek figyelembevételével felrajzolhatjuk a következő fázisokat:

- 1. *fázis* (2016. október 19. – 2017. szeptember 5.): az oktatási reformcsomag előterjesztése és a parlamenti elfogadása közti időszak, melyet kevés tárgyalás és a résztvevők alacsony száma jellemez;
- 2. *fázis* (2017. szeptember 5–25.): a törvény parlamenti elfogadása és az elnöki ratifikáció közötti időszak, amely az események sűrűségéből és a résztvevők magas számából ítélve a legintenzívebb periódus;
- 3. *fázis* (2017. szeptember 25. – december 8.): a ratifikáció és a Velencei Bizottság ajánlásainak megjelenése közti időszak, melyet az egyes pozíciók konkrét kidolgozása és az ajánlásokra való várakozás jellemez;
- 4. *fázis* (2017. december 8. – 2019. május 20.): a VB ajánlásai és Zelenszkij ukrán elnöki beiktatása közti időszak, amelyben a VB ajánlások határozták meg a tárgyalási pontokat, de a vita hosszú idő alatt fokozatosan ellaposodott;
- 5. *fázis* (2019. május 20. – 2020. január 16.): Zelenszkij hivatalba lépése és a törvény kiegészítésének elfogadása közti időszak, amelyben a kormányváltás következtében lendületet kapott a tárgyalási folyamat;
- 6. *fázis* (2020. január 16. –): az oktatási törvény elfogadását követő időszak, amelyben az újonnan bevezetett jogi keret új perspektívákat nyitott meg a vitában.

Ha a kronológia eseményeinek számát időben ábrázoljuk, akkor szintén kirajzolódnak ezek a periódusok, sőt a vita intenzitásai is (*1. sz. ábra*). Az ábrán jól látható, hogy a legtöbb nyilatkozat, felszólalás és tárgyalás a második és harmadik fázisban volt, vagyis rögtön a törvény elfogadását követően, valamint az is, hogy a vita ezután fokozatosan lecsendesült, Zelenszkij hivatalba lépése után pedig új erőre kapott. A grafikon ezen kívül azt is megmutatja, hogy bár voltak kisebb-nagyobb hullámvölgyek, a vita folyamatosan jelen volt az elmúlt négy évben.

1. sz. ábra: A diplomáciai vita intenzitása és fázisai

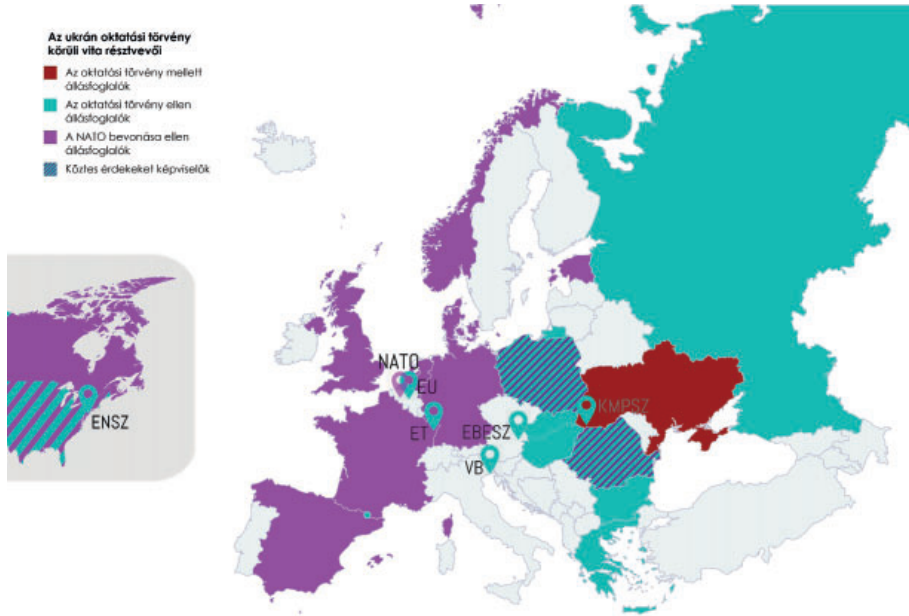

Forrás: a szerző.

3 A diplomáciai vita résztvevői és álláspontjaik

Az oktatási törvény körüli politikai csatározás színtere, csakúgy, mint a résztvevő felek sora igencsak kiterjedt az elmúlt években, mindezt valamilyen szinten érzékeltetni, megszerezni kell, hogy helyesen állapíthassuk meg az egyes döntéseket befolyásoló ellentétes érdekeket. A következő alfejezetekben aszerint fogom tárgyalni az eseményeket, hogy melyek voltak az érintett résztvevők, a döntéseiket befolyásoló érdekek és a kialakuló álláspontjaik. Mindezt leegyszerűsítve a 2. sz. ábra is szemlélteti.

2. sz. ábra: A diplomáciai vita résztvevői és álláspontjaik

Forrás: a szerző.

3.1 Ukrajna

Az oktatási törvény elfogadásának kezdeti fázisában az ukrán kormány tagjai a kritikák nagyrésztét egyszerűen figyelmen kívül hagyták (mint ahogy tették a nemzetiségi szervezetek közös tiltakozó beadványával is)⁷ vagy pedig mentegetőző, tagadó álláspontot vettek fel. Ez utóbbira jó példa Ivanna Klimpus-Cincadze, Ukrajna euroatlanti integrációjáért felelős miniszterelnök-helyettesének válasza, amikor Bocskor Andrea, a Fidesz-KDNP EP-képviselője megkérdezte tőle az EP Külügyi Bizottsági ülésén, hogy tud-e valamit tenni a jogfosztás ellen. Az eset még 2016 novemberében történt, tehát még jóval a törvény elfogadása előtt. A miniszterelnök-helyettes kifejtette, hogy szó sincs arról, hogy kormánya jogfosztásra készülne, ez csupán „orosz propa-

⁷ Molnár Krisztina: Ukrajnai kisebbségi szervezetek tiltakoznak a nemzetiségi anyanyelvi oktatás tervezett korlátozásai ellen. *Kárpátalja*, 2016. október 25. [online]. Letöltés helye: www.karpatalja.ma; letöltés ideje: 2020.03.15.

ganda”.⁸ A kronológiából jól látszik, hogy ukrán politikusok később is előszeretettel hivatkoztak a Kreml feltételezett propagandistáira, olyan vádak esetében is, amelyek tárgya történetesen igaz volt.

A jogfosztás tényének tagadása a kormány általános politikáját képezte egészen a törvény elfogadásáig. 2017 szeptemberétől azonban retorikai váltás következett be: azt látjuk, hogy Kijev már nem tagadta a törvénybe foglaltak létét, csupán az intézkedés súlyát igyekezett csökkenteni a közvélemény szemében, hogy meggyőzze a környező országok és a nemzetközi szervezetek képviselőit arról, hogy a törvény leginkább a kisebbségek érdekeit szolgálja.⁹

A törvény elfogadását követő hetekben Kijev akkora nemzetközi ellenállásba ütközött, hogy 2017 szeptemberének végére már kénytelen volt kikérni a Velencei Bizottság szakvéleményét a törvénnyel kapcsolatban,¹⁰ annak ellenére, hogy még mindig fenntartotta azt a véleményt, hogy a törvény nem ütközik nemzetközi jogszabályokba. A szakvélemény kikérésével Kijev időt is nyert politikájának átgondolására, hisz minden fél az ajánlások elkészülésére várt, hogy ahhoz mérten igazítsa követeléseit.

Közben fontos volt, hogy tárgyalásai menetéről az ukrán kormány saját képet fessen, és legalább látszatszövetségesekre tegyen szert a független szaktekintélyek sorából. Ezt mutatja, hogy míg október 6-án Thorbjorn Jagland ET-főtitkár levelében biztosította Szijjártó Pétert külügyminisztert, hogy a birtokában lévő minden eszközt fel fog használni a törvény megváltoztatása érdekében,¹¹ addig ugyanaznap

⁸ Veszélyben a kisebbségi nyelvhasználat az ukrán oktatásban. *Fidesz – EU*, 2016. november 22. [online]. Letöltés helye: www.fidesz-eu.hu; letöltés ideje: 2020.03.16.

⁹ Bocskor Andrea: Az ukrán nyelv elsajátítása nem mehet az anyanyelv rovására! *Kárpátalja Lap*, 2017. január 13. [online]. Letöltés helye: www.karpataljalap.net; letöltés ideje: 2020.03.16.

¹⁰ CoE secretary general criticises Ukraine’s education law. *The Hungary Journal*, 2017. október 6. [online]. Letöltés helye: www.thehungaryjournal.com; letöltés ideje: 2020.03.18.

¹¹ Az Európa Tanács főtitkára egyetért Magyarországgal. *Magyar Hírlap*, 2017 október 6. [online]. Letöltés helye: www.magyarhirlap.hu; letöltés ideje: 2020.03.18.

Dmitro Kuleba, Ukrajna ET-képviselője egy találkozó után Twitterén azt nyilatkozta, hogy a főtítkár és az ET pozitívan áll a reformhoz.¹²

Ugyanezt a retorikai stratégiát alkalmazták, amikor végre megjelent a Velencei Bizottság ajánlás csomagja. Említettem, hogy a dokumentum leginkább a törvény szövegének megváltoztatásában látta a helyes megoldást, sőt, ezt több, mint száz pontban meg is indokolta. Ennek ellenére az ukrán oktatási minisztérium hivatalos közleménye úgy értelmezte a leírtakat, mintha a Bizottság és az ET mellette foglalt volna állást a vitában, és csupán enyhe részletkérdésekben kérte volna a törvény módosítását.¹³

Ezt követően a vita szinte valamennyi résztvevője külön felkérte az ukrán kormányt, hogy haladéktalanul tegyen eleget a VB ajánláscsomag 126. pontjának, amely a minimális elvárások konkrét megfogalmazását tartalmazza. Kijev természetesen rögtön megígérte az érintett feleknek, hogy az előírások szerint fog eljárni, azonban a kutatás során több pontban világossá vált, hogy a kellő döntéseket nehézkesen (vagy egyáltalán nem) hozták meg ebben az időszakban.

Az egyik ilyen epizód az átmeneti időszak meghosszabbításával áll összefüggésben. A VB ajánlása a törvény 2018. január 1-jei hatálybalépése előtt egy hónappal jelent meg, így bőven lett volna idő meghozni az elhalasztásról szóló döntést. Ennek ellenére az oktatási minisztérium csak 2018. február 5-én jelentette be, hogy hivatalosan is elfogadta ezt az ajánlást és a parlament elé fogja terjeszteni a bevezetési határidő 2023-ig történő kitolását.¹⁴ Biztosak lehetünk benne, hogy az ígéretekkel ellentétben erre a döntésre csak a bejelentés előtti napokban került sor, hiszen február 1-jén Lilija Hrinevics oktatási miniszter még egy olyan levelet küldött szét az ország minden közigazgatási hivatalába, amelyben emlékeztette őket, hogy a törvény hatályban van, és ennek megfelelően az oktatás csak ukránul folyhat, sőt a tanintézményekben

¹² Uo.

¹³ Position of the ministry of education and science of Ukraine regarding the Opinion [...]. *Міністерство освіти і науки України*, 2017. december 13. [online]. Letöltés helye: www.mon.gov.ua; letöltés ideje: 2020.03.18.

¹⁴ Kijev kész elhalasztani a kisebbségekre vonatkozó cikk életbe léptetését. *Mandiner*, 2018. február 5. [online]. Letöltés helye: www.mandiner.hu; letöltés ideje: 2020.03.15.

az órákon kívül is ukránul kell érintkezniük.¹⁵ Továbbá, míg az átmeneti időszak meghosszabbításáról való szavazást az ukrán parlament a bejelentés után rövidesen napirendre is tűzte, a szavazást nem tartották meg, így egészen 2019 áprilisáig nem létezett jogi garancia a bevezetés 2023-ig történő elhalasztására.¹⁶

Az ajánlás egy másik, kulcsfontosságú pontjánál is merültek fel problémák, mégpedig a kisebbségek képviselőivel tartandó szoros együttműködésben. A vitát az a tény mérgecsítette el, hogy a magyar szervezetek mellőzését nem megoldani igyekezett a kormány, hanem letagadni, sőt egyenesen félreinformálni róla. Ez utóbbi két esetben is megtörtént 2018 tavaszán, amikor Olena Zerkal külügyminiszter-helyettes, majd két héttel később Lilija Hrinevics oktatási miniszter azt állították, hogy az oktatási tárca képviselői találkoztak a magyar kisebbségi szervezetekkel és sikerült mindkét félnek elfogadható megállapodást kötni. A magyar szervezetek hivatalos nyilatkozataiból viszont kiderült, hogy semmilyen találkozóra nem került sor, következképpen megállapodás szem születhetett.^{17,18} Hasonló eset Kijev-Budapest viszonylatban is történt, hisz egy alkalommal a magyar külügyi államtitkárnak kellett megcáfolnia az ukrán közmédiában megjelenő hírt, miszerint a két országnak sikerült teljes mértékben megállapodnia.¹⁹ Mindebből arra lehet következtetni, hogy az ukrán kormány csak a szupranacionális szervezetek előtt akarta azt a látszatot kelteni, hogy betartja az ajánlásokat, valódi lépések viszont nem képeztek prioritást.

¹⁵ Kocsis Julianna: Az ukránosítás újabb példája: Lilija Hrinevics levelét megírta. *Kárpátalja*, 2018. február 6. [online]. Letöltés helye: www.karpatalja.ma; letöltés ideje: 2020.03.18.

¹⁶ Borbás Barna: Tényleg új jogfosztás készül Ukrajnában. *Válasz Online*, 2020. február 5. [online]. Letöltés helye: www.valaszonline.hu; letöltés ideje: 2020.03.19.

¹⁷ Zsoldi Tímea: Kárpátaljai magyar szervezetek: nincs megállapodás az ukrán oktatási törvényről. *Kárpátalja*, 2018. március 29. [online]. Letöltés helye: www.karpatalja.ma; letöltés ideje: 2020.03.20.

¹⁸ Zsoldi Tímea: Az ukrán kormány szándékosan félretájékoztat. *Kárpátalja*, 2018. április 18. [online]. Letöltés helye: www.karpatalja.ma; letöltés ideje: 2020.03.20.

¹⁹ Ukrán oktatás – semmifajta megállapodás nem született. *Magyar Idők*, 2018. február 8. [online]. Letöltés helye: www.magyaridok.hu; letöltés ideje: 2020.03.20.

Kijev hónapokig tartó zárkózott és elutasító politikájába 2018. április 23-a után állt be fordulat, miután a magyar kormány harmadszor vétőzta meg a NATO-Ukrajna Bizottsági ülés megtartását,²⁰ így Kijevnek nyilvánvalóvá vált, hogy engedmények nélkül a konfliktus nem fog megoldódni. Az enyhülést mutatja, hogy Pavlo Klimkin ukrán külügyminiszter már májusban megállapodott a magyar kollégájával, hogy a konfliktus kezelésére fel fognak állítani egy magyar-ukrán kormányközi munkacsoportot,²¹ ahogy azt az 1991-es magyar-ukrán alapszerződés is megkövetelte. Június elején újra elindult a hosszú ideig szünetelő konzultáció a magyar kisebbség képviselőivel és az oktatási miniszter itt már kész volt kompromisszumos lehetőségekről is tárgyalni,²² június 23-án pedig Alsószlatinán megtartották az első vegyesbizottsági gyűlést, az oktatási és a külügyminiszterek jelenlétében.²³

Minden jel arra mutatott, hogy 2018 nyarán Kijev végre kész elkezdni tárgyalni a magyar kormány által is elfogadható kompromisszumokról. A kezdeti lépések mégsem vezettek közelebb a megoldáshoz, őszre megakadt a párbeszéd, majd újra elmérgesedett a két ország kapcsolata. A tárgyalások elakadását jelzi egy szimbolikus gesztus is, amivel Kijev elsősorban Budapestnek kívánt üzenni. November 14-én az Ukrán Biztonsági Szolgálat (SZBU) kihallgatta Orosz Ildikót, a KMPSZ (Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség) elnökét, mivel egy ismeretlen parlamenti képviselő feljelentette a Terror Háza előtt tartott október 23-ai beszédéért.²⁴ Az ügyben végül nem indult eljárás, de a magyar kisebbségi szervezetek megfélemlítési kísérlete jól mutat-

²⁰ Hungary blocks Ukraine-NATO Commission ministerial meeting again. *Львівська Берега*, 2018. április 23. [online]. Letöltés helye: www.en.lb.ua; letöltés ideje: 2020.03.17.

²¹ Magyarország kormányközi munkacsoport létrehozását javasolja. *Magyarország Kormánya*, 2018. május 12. [online]. Letöltés helye: www.kormany.hu; letöltés ideje: 2020.03.17.

²² Előrelépést ért el a magyar delegáció az ukrán oktatási törvénnyel kapcsolatban. *Origo*, 2018. június 5. [online]. Letöltés helye: www.origo.hu; letöltés ideje: 2020.03.17.

²³ Stier Gábor: Lehet-e bízni Kijevben? *Demokrata*, 2018. július 5. [online]. Letöltés helye: www.demokrata.hu; letöltés ideje: 2020.03.17.

²⁴ Budapesti beszéde miatt beidézték Orosz Ildikót. *Demokrata*, 2018. november 15. [online]. Letöltés helye: www.demokrata.hu; letöltés ideje: 2020.03.17.

ja, hogy ekkor már Kijev sem számított arra, hogy Magyarországgal könnyen rendeződne a konfliktus.

A következő év első hónapjai is csak rontottak az esélyeken, hisz Porosenko elnök nem volt hajlandó folytatni a párbeszédet, sőt (amivel igazán befagyasztotta a tárgyalási folyamatot) 2019. május 15-én aláírt egy újabb jogfosztó szabályozást, az ún. nyelvtörvényt.²⁵ A nyelvtörvény, mivel egyrészt több eddig meglévő jogot vett el a kisebbségektől, mint az oktatási törvény, másrészt több embert is érint napi szinten, pillanatnyilag elvonta a vitázó felek figyelmét a témáról, így az oktatási törvénnyel kapcsolatos tárgyalások és egyeztetések tovább ritkultak.

Az újabb változás 2019 májusában, Volodimir Zelenszkij elnökké választásával látszott körvonalazódni. Zelenszkij több tekintetben is szöges ellentéte kívánt lenni elődjének, és ezt az oktatási törvény kapcsán is rövidesen bebizonyította. 2019 őszére újra beindult a Budapesttel és a kárpátaljai magyar szervezetekkel való kommunikáció, és nemcsak az elnök, hanem Vadim Prisztajko és Hanna Novoszad, az új kül- és oktatási miniszterek is nagyobb rugalmassággal kezelték az elképzelt kompromisszumokat. Az első valódi előrelépés is Zelenszkij nevéhez fűződik, hisz 2020 márciusában aláírta az ukrán parlament által januárban elfogadott „Az általános középiskolai oktatásról szóló törvény”-t, ami lényegében az oktatási törvény 7. cikkelyének részletes kifejtése, és ami által Ukrajna (saját értékelése szerint) teljesítette a Velencei Bizottság ajánlásait.²⁶ 2020 májusában Dmitro Kuleba ukrán külügyminiszternek sikerült egy „tárgyalási menetrendben” megegyeznie magyar kollégájával, melynek része még legalább két külügyminiszteri és egy elnöki találkozó, valamint egy új formátumú kisebbségvédelmi vegyesbizottság felállítása a kérdések konszenzusos rendezésére. A bizottság már júliusban létrejött és elfogadta a felek

²⁵ Закон України - Про забезпечення функціонування української мови як державної (Az ukrán, mint államnyelv működésének biztosításáról szóló törvény), 2019, No. 2704-VIII. [online]. Letöltés helye: www.zakon.rada.gov.ua; letöltés ideje: 2020.03.17.

²⁶ Elfogadták az új oktatási törvényt. *Kárpát Hír*, 2020. január 16. [online]. Letöltés helye: www.karpathir.com; letöltés ideje: 2020.03.19.

együttműködési nyilatkozatát,²⁷ az Orbán–Zelenskij találkozó azonban a vírus miatt egyelőre elmaradt.

3.2 Magyarország

Magyarország pozíciója már a kezdetektől az oktatási törvény lehető leghatározottabb elutasítása volt, sőt, azt biztosan kijelenthetjük, hogy a magyar kormány mindegyik más résztvevőnél aktívabb diplomáciai küzdelmet folytatott a törvény visszavonása vagy enyhítése céljából. Szijjártó Péter külügyminiszter roppant egyszerűen fogalmazta meg a magyar álláspontot: „[...] a kormány csak akkor tekinti megoldottnak a kérdést, ha a kárpátaljai magyarok azt mondják, a helyzet nekik így elfogadható.”²⁸

Ennek értelmében a magyar diplomácia már a törvénytervezet bejelentésétől kezdve folyamatos tárgyalást folytatott mind Kijevvel, mind pedig a szupranacionális szervezetek képviselőivel. A törvény elfogadását megelőző időszakban főleg a Fidesz Európai Parlamenti frakciója bizonyult különösen aktívnak, amely Bocskor Andrea képviselővel az élen felhívta az Európai Bizottság figyelmét a problémára,²⁹ segített bemutatni a kárpátaljai civil és tudományos szervezetek által szerkesztett árnyékjelentést,³⁰ és képes volt több ország képviselőit is bevonni a Kijevvel szembeni folyamatos tiltakozásba.³¹

²⁷ Спільна заява Співголів Змішаної [...]. *Посольство України в Угорщині*, 2020 július 14. [online]. Letöltés helye: www.hungary.mfa.gov.ua; letöltés ideje: 2021.03.28.

²⁸ Szijjártó Péter: Megoldás csak az lehet, ha hatályon kívül kerül az ukrán oktatási törvény egy része. *Mandiner*, 2017. október 17. [online]. Letöltés helye: www.mandiner.hu; letöltés ideje: 2020.03.23.

²⁹ Bocskor Andrea és munkatársainak az Európai Bizottságnak benyújtott E-008633-16-számú kérdése a kisebbségi nyelvhasználatot korlátozó oktatási reformról Ukrajnában. Brüsszel, 2016. november 17. [online]. Letöltés helye: www.europarl.europa.eu; letöltés ideje: 2021.05.03.

³⁰ Nem sérülhetnek a kisebbségek nyelvhasználati jogai! *Fidesz – EU*, 2016. november 24. [online]. Letöltés helye: www.fidesz-eu.hu; letöltés ideje: 2020.03.18.

³¹ Ukrajn nyelvtörvény: EP-képviselők nyílt levele Porosenko elnöknek. *Fidesz – EU*, 2017. szeptember 13. [online]. Letöltés helye: www.fidesz-eu.hu; letöltés ideje: 2020.03.18.

Ahogy közeledett a törvény elfogadásának időpontja, egyre inkább Szijjártó Péter külügyminiszter lett az, aki a vitában leginkább képviselte a magyar érdekeket. A törvény parlamenti elfogadása után Szijjártó berendelte Ukrajna budapesti nagykövetét a külügyminisztériumba és tájékoztatta, hogy a magyar kormány „szégyennek és gyalázatnak” tartja, ami történt, és ha az elnök ratifikálni fogja a törvényt, akkor annak súlyos következményei lehetnek.³² A külügyminiszter beváltotta ígéretét, hisz a törvény szeptember 25-ei ratifikációja másnapján, még szingapúri tartózkodása alatt azt nyilatkozta, hogy Magyarország „blokkolni és vétózni fog minden olyan lépést, amely „[...] Ukrajnának újabb előrelépést jelentene az európai integrációs folyamatokban.”³³

Ennek a kivételesen erős nyomásgyakorló eszköznek a használatát Európa-szerte több ország is ellenezte, hiszen másoknak is érdeke, hogy az euroatlanti intézmények keleti irányba bővüljenek. Ennek ellenére a lépés nem precedens nélküli, hisz 1955-ben Dánia is arra használta a vétóját, hogy a NATO-ba csatlakozni kívánó NSZK-ból (sikeresen) kikényszerítse a németországi dán kisebbség helyzetének rendezését.³⁴

Magyarország végül minden ukrán és nemzetközi kritika ellenére következetesen kitarzott döntése mellett és eddig már négyszer vétózta meg a NATO–Ukrajna Bizottsági ülés megtartását,³⁵ így az a törvény elfogadása óta egyszer sem ülhetett össze. A bizottsági ülés blokkolása mellett Magyarország más esetekben is használta a vétóját, egy alkalommal Porosenko elnök egy NATO-csúcson való részvételének meg-

³² Szijjártó Péter berendelte a minisztériumba Ukrajna budapesti nagykövetét. *Magyarország Kormánya*, 2017. szeptember 6. [online]. Letöltés helye: www.kormany.hu; letöltés ideje: 2020.03.24.

³³ Szijjártó Ukrajnát fenyegeti – „Ez fájni fog!”. *Népszava*, 2017. szeptember 26. [online]. Letöltés helye: www.nepszava.hu, letöltés ideje: 2020.03.24.

³⁴ 60 years since the signing of the Bonn-Copenhagen Declarations: the German-Danish friendship in action. *Federal Foreign Office*, 2015. március 30. [online]. Letöltés helye: www.auswaertiges-amt.de; letöltés ideje: 2020.03.24.

³⁵ Somer, Iryna: Hungary again blocks NATO-Ukraine Commission, vows to continue. *Kyiv Post*, 2018. október 3. [online]. Letöltés helye: www.kyivpost.com; letöltés ideje: 2020.03.24.

akadályozására,³⁶ egy másik alkalommal a Szövetség tagállamainak Ukrajnával foglalkozó közös nyilatkozatának aláírásakor,³⁷ de később mindkét vétót visszavonta, mert a zárónyilatkozatokba bekerültek azok a passzusok, amelyek szerint a NATO elítéli az ukrajnai kisebbségek jogfosztását. Ukrajna NATO-hoz való közeledésének blokkolása mellett Szijjártó meglebegtette az EU-integráció megtorpedózását is, amikor bejelentette, hogy Magyarország kezdeményezi a 2017-ben aláírt EU-Ukrajna társulási szerződés felülvizsgálatát.³⁸

A magyar kormány vétójogainak gyakorlása mellett a vita teljes időtartama alatt aktív konzultációt folytatott Kijevvel, a vitában szövetséges államokkal és a nemzetközi szervezetek vezetőivel is. Szijjártó és társai többször találkoztak Jens Stoltenberg NATO főtitkárral, Thorbjorn Jagland ET-elnökkel, Johannes Hahn szomszédságpolitikáért felelős Európai Biztossal és Lamberto Zannier EBESZ (Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet) Kisebbségi Főbiztossal is, akik mind biztosították a magyar kormányt támogatásukról. Szijjártó ezen kívül felszólalt minden olyan nemzetközi szervezet közgyűlésén (az ENSZ-et is beleértve), amelynek Magyarország tagja, sőt az EBESZ-től még egy állandó megfigyelő bizottság Kárpátaljára való telepítését is kérte.³⁹ Az is mutatja, hogy az oktatási törvény ügye mennyire számít prioritásnak a magyar fél számára, hogy még az Orbán-Trump találkozón is bekerült a megvitatni való pontok közé.⁴⁰

Míg az oktatási törvényt ellenző többi állam többnyire csak arra kérte Ukrajnát, hogy valósítsa meg a Velencei Bizottság ajánlásait, addig a magyar kormány a vita nagyrésztében kitartott eredeti állás-

³⁶ Hungary agrees to Ukraine's participation in NATO summit [...]. *Unian*, 2018. június 22. [online]. Letöltés helye: www.unian.info; letöltés ideje: 2020.03.25.

³⁷ Magyarország megvétózta a NATO közös nyilatkozatát. *HVG*, 2019. október 30. [online]. Letöltés helye: www.hvg.hu; letöltés ideje: 2020.03.25.

³⁸ Magyarország kezdeményezi az ukrán-EU-s társulási megállapodás felülvizsgálatát. *Magyar Nemzet*, 2017. október 9. [online]. Letöltés helye: www.magyar nemzet.hu; letöltés ideje: 2020.03.25.

³⁹ Magyarország állandó EBESZ-megfigyelők kér Kárpátaljára. *Origo*, 2017. október 9. [online]. Letöltés helye: www.origo.hu; letöltés 2020.03.25.

⁴⁰ Kovács András: Óriási siker Orbán Viktor és Donald Trump csúcstalálkozója. *Origo*, 2019. május 14. [online]. Letöltés helye: www.origo.hu; letöltés ideje: 2020.03.26.

pontja mellett, miszerint csak akkor oldódik meg a konfliktus, ha a kárpátaljai magyarok visszakapják pont azokat a jogukat, amelyek a törvény bevezetése előtt megillették őket, vagyis a teljes iskolai képzésre kiterjedő anyanyelvi oktatás lehetőségét.⁴¹

Bár a magyar fél ezt a követelését a mai napig fenntartja, a vita folyamán voltak jelei annak, hogy kompromisszumos megoldás is létrejöhet. 2018 júniusában például Szijjártó (valószínűleg nagy nemzetközi nyomásra) a NATO–Ukrajna Bizottságot blokkoló vétő feloldását már enyhébb feltételekhez kötötte: a törvény bevezetésének 2023-ig történő elhalasztása, a magániskoláknak a törvény alóli mentelmi joga és a kárpátaljai magyarság képviselőivel való folyamatos konzultáció már elegendő lett volna.⁴² Később, amikor mindhárom kondíció technikai-
lag megvalósult a 2020 elején elfogadott „Általános középiskolai oktatásról szóló törvény” bevezetésekor, Szijjártó átfogalmazta Magyarország elvárásait, amivel egyben reagált az új kiegészítésben foglaltakra is. A legfontosabb követelés ettől kezdve az lett, hogy az új háromszintes rendszeren belül a magyar nemzetiséget sorolják az „öshonos” kisebbségeknek fenntartott első kategóriába, ne pedig a valamivel kevesebb nyelvi jogot biztosító másodikba, amelybe az EU nyelveit beszélő nemzetiségek kerültek.⁴³

Az ukrán titkosszolgálat 2020 novemberében lefojtatott akciója⁴⁴ a KMKSZ (Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség) székháza és vezetősége ellen újra elmérgesítette az ukrán–magyar viszonyt, az azt megelőző hónapok jelentős eredményeit veszélyeztetve. Bár az esetet nem közvetlen az oktatási törvény vitája váltotta ki, hónapokig megnehezítette a tárgyalások menetét. 2021 február végén mégis sikerült összeül-

⁴¹ Szijjártó Péter: Magyarország addig blokkolja Ukrajna NATO-közeledését [...]. *Mandiner*, 2019. december 4. [online]. Letöltés helye: www.mandiner.hu; letöltés ideje: 2020.03.17.

⁴² Szijjarto names three confitions for Hungary to unblock NATO-Ukraine Commission. *Unian*, 2018. június 25. [online]. Letöltés helye: www.unian.info; letöltés ideje: 2020.03.26.

⁴³ Novoszad: Nem kivitelezhetők Szijjártó javaslatai. *Híradó*, 2020. február 8. [online]. Letöltés helye: www.hirado.hu; letöltés ideje: 2020.04.05.

⁴⁴ Ház kutatások a KMKSZ elnökénél [...]. *KMKSZ*, 2020. december 2. [online]. Letöltés helye: www.kmksz.com.ua; letöltés ideje: 2021.03.29.

nie egy új kormányközi oktatási munkacsoportnak,⁴⁵ amit Kijev a vita lezárásának kezdeteként értékelt. A magyar kormány viszont továbbra is kitart az eredeti álláspontja mellett, miszerint az ukrajnai magyar szervezeteké az utolsó szó, az eddigi engedmények még nem elegendők. Szijjártó március végén azt nyilatkozta, hogy a tárgyalások „nem a jó irányba haladnak”, országa tehát továbbra is fenntartja a vétőt.⁴⁶

3.3 Az oktatási törvény ellen fellépő egyéb államok

Az ország egyharmadát alkotó orosz nyelvi kisebbség jogvédelme Moszkva számára egyértelmű prioritás, sőt nemcsak a határon túli nemzettársak iránti köteleességvállalásból, hanem geopolitikai érdekek mentén is. Oroszország egyik legfontosabb külpolitikai célja, hogy megakadályozza vagy lassítsa Ukrajna nyugati irányú integrációját, ezért igyekszik minden olyan problémát a nemzetközi közvélemény elé tárni, amelyek ezt a folyamatot veszélyeztethetik. Ide tartoznak a kisebbségek jogegyenlőségében fellépő hiányosságok is, hisz a nemzetközi dokumentumokban foglaltak betartása előfeltétele az EU-ba és a NATO-ba való tartozásnak. Ugyanakkor ebből kifolyólag feltételezhetjük, hogy stratégiaileg Moszkvának nem elsősorú érdeke, hogy Ukrajna helyreállítsa a nemzetiségek jogait, hisz az utat nyitna a további integrációnak. Valószínűleg ezt a szempontot is figyelembe veszik a Kreml falai mögött, mindenesetre a hivatalos kommunikációkban nem találunk arra utaló jelet, hogy Moszkva fenn szeretné tartani a konfliktust, viszont olyan nagyszabású diplomáciai nyomásgyakorlást se tapasztalhatunk, mint Magyarország részéről.

Az oktatási törvény elfogadására Oroszország is azonnal reagált, sőt az orosz külügyminisztérium hivatalos közleménye nem csak elítélte azt, hanem nemzetközi összefogásra buzdította az európai országokat. Két héttel később pedig az orosz parlament elfogadott egy

⁴⁵ A magyar-ukrán oktatási munkacsoport ülése Kijevben. *Magyarország Kormánya*, 2021. [online]. Letöltés helye: www.kormany.hu; letöltés ideje: 2021.03.29.

⁴⁶ Szijjarto, Peter: Hungary 'doesn't want cold war'. *The Budapest Times*, 2021. március 24. [online]. Letöltés helye: www.budapesttimes.hu; letöltés ideje: 2021.03.29.

tiltakozó dokumentumot, amely az oktatási törvényt „az orosz nép elleni etnocídium”-nak nevezte.⁴⁷ Az orosz kormány képviselői ezután többször találkoztak az Európa Tanács és az EBESZ vezetőivel az oktatási törvény ügyében,⁴⁸ és megegyeztek a magyar kormánnyal is a közös nyomásgyakorlásban.⁴⁹

Az oktatási törvény ellen fellépő EU-tagállamok már a kezdetektől közösen fogalmazták meg tiltakozásukat, és közben álláspontjukat nagymértékben a magyar kormányéhoz igazították. A törvényt egyértelműen elítélő államok Magyarország mellett Románia, Bulgária és Görögország voltak, ami érthető, mert ezek Ukrajnai kisebbségeit hasonlóan érintette az intézkedés. Rajtuk kívül részt vett a vitában Lengyelország is, de egy idő után elutasította a fenti országokkal való közös érdekképviseletet, mert Magyarország politikájával ütköző érdekek mentén határozta meg a sajátját.

A román, a bolgár és a görög kormány viszont következetesen együttműködött Magyarországgal a nemzetközi vitában.⁵⁰ Mindannyiuk részletes bilaterális tárgyalásokat is folytatott Kijevvel, de a nemzetközi fórumokon (EP, ET, EBESZ) igyekeztek közösen fellépni.⁵¹ A három partnerország közül Románia volt az, amely bilaterális tárgyalásai alatt határozottságával kiemelkedett, ami érthető is, hisz nagyjából ugyanakkora ukrajnai kisebbséggel rendelkezik, mint Magyarország. A román külügyi tárca Magyarországhoz képest sokkal korábban, már 2017 szeptemberében megegyezett Kijevvel, hogy a törvény részleteit az oktatási miniszterek által vezetett vegyes mun-

⁴⁷ Az oroszok elleni „etnocídiummal” vádolta meg Kijvet az Állami Duma. *Kárpátalja Lap*, 2017. szeptember 27. [online]. Letöltés helye: www.karpatjalap.net; letöltés ideje: 2020.03.17.

⁴⁸ On Sergey Lavrov's meeting with OSCE Secretary General Thomas Greminger. *OSCE*, 2017. november 3. [online]. Letöltés helye: www.osce.mid.ru; letöltés ideje: 2020.03.17.

⁴⁹ Az orosz külügyminiszter-helyettessel tárgyalt Szijjártó Péter. *Magyarország Kormánya*, 2017. szeptember 11. [online]. Letöltés helye: www.kormany.hu; letöltés ideje: 2020.03.18.

⁵⁰ Soltész Miklós a bolgár miniszterelnök-helyettessel tárgyalt. *HírCenter*, 2017. szeptember 17. [online]. Letöltés helye: www.hircenter.info; letöltés ideje: 2020.03.18.

⁵¹ Oktatási törvény: közös román-magyar-görög-bolgár fellépés. *Kárpát Hír*, 2017. szeptember 15. [online]. Letöltés helye: www.karpathir.com; letöltés ideje: 2020.03.18.

kacsoport fogja kidolgozni, és a román iskoláknak lehetőségük lesz differenciált tanterv bevezetésére.⁵² A vegyesbizottsági tárgyalássorozat mégsem hozta meg a várt eredményt, hisz 2018 júniusában Valentin Popa román oktatási miniszter telefonon közölte Szijjártó Péterrel, hogy Kijevvel semmi féle megállapodást nem sikerült kötni, így Bukarest továbbra is kész szorososan együttműködni a magyar kormánnyal.⁵³

Évekig tartó együttműködés és konzultáció után meglepő fordulat állt be Bukarest politikájába. 2020 februárjában Románia is részt vett a vétózás miatt elégedetlenségüknek szót adó NATO-tagállamok akciójában a magyar kormánnyal szemben, holott az előtt fontosabbnak tartotta az ukrajnai együttműködést.⁵⁴ Feltételezhetjük, hogy az akkor frissen elfogadott középszintű oktatásról szóló törvény volt az, ami miatt már rendeződni látták az oktatási törvény körüli konfliktust és emiatt hirtelen fontosabbá váltak a geo- és biztonságpolitikai érdekek.

Részvételében kevésbé jelentős, de, mint az oktatási törvény ellen hivatalosan is felszólaló állam, meg kell említeni Szlovákiát is, amely ugyan nem folytatott aktív konzultációt se Kijevvel, se a törvényt támadó más országokkal, de a képviselőin keresztül az EU-n belüli nyomásgyakorlásból kivette a részét.⁵⁵ Végül a vitában Magyarországgal szövetséget vállaló országok között még van egy említésre méltó: Andorra. Az ibériai törpeállam azért maradt ki a fenti felsorolásból, mert Ukrajnában nem rendelkezik kisebbséggel, sőt nem tagja az EU-nak sem. Mindezek ellenére Andorra miniszterelnöke biztosította Szijjártó Pétert egyik találkozásuk alkalmából, hogy országa minden nemzetközi fórumon fel fog szólalni a kárpátaljai magyarság érdekében.⁵⁶

⁵² Ucraina se obligă să respecte dreptul românilor la educație în limba maternă. *Sputnik MD*, 2018. január 11. [online]. Letöltés helye: www.ro.sputnik.md; letöltés ideje: 2020.03.19.

⁵³ Herczeg Márk: Szijjártó a román oktatási miniszterrel egyeztetett az ukrán oktatási törvényről. *444*, 2018. június 14. [online]. Letöltés helye: www.444.hu; letöltés ideje: 2020.03.19.

⁵⁴ Panyi Szabolcs: Bement egy tucat diplomata a magyar külügybe [...]. *444*, 2020. február 13. [online]. Letöltés helye: www.444.hu; letöltés ideje: 2020.03.20.

⁵⁵ Ukrán nyelvtörvény: EP-képviselők [...], *Fidesz – EU*, 2017, i.m.

⁵⁶ Hungary builds relations with Andorra. *About Hungary*, 2017. november 15. [online]. Letöltés helye: www.abouthungary.hu; letöltés ideje: 2020.03.20.

3.4 Az oktatási törvény ellen fellépő nemzetközi szervezetek

Az európai nemzetközi és szupranacionális szervezetek képviselői is a kormányokhoz hasonlóan állást foglaltak az oktatási törvénnyel kapcsolatban, többségük szigorúan elítélve azt.

Az Európai Bizottság részéről Johannes Hahn, a szomszédságpolitikáért és csatlakozási tárgyalásokért felelős biztos már 2017 februárjában – hét hónappal a törvény elfogadása előtt – elkezdett tárgyalni Kijevvel, majd biztosította a magyar felet, hogy Ukrajna vállalta, hogy az európai normáknak megfelelően fog eljárni, mindenesetre az EB szoros figyelemmel fogja kísérni a törvény bevezetését.⁵⁷ Bár a Bizottság Ukrajnával szembeni reményei nem váltak be, az EU intézményei tartották magukat az ígérethez, és végig figyelemmel követték a folyamatokat. A törvény elfogadása után az EP Kisebbségi Munkacsoportja levélben továbbította tiltakozását Porosenko elnöknek, egyben kérve, hogy ne ratifikálja azt.⁵⁸ Többször, személyesen felszólalt az ügyben Frederica Mogherini, az EU kül- és biztonságipolitikai főképviselője is, aki megfogalmazta, hogy az EU teljes mértékben elvárja, hogy Kijev teljesítse a Velencei Bizottság ajánlásait, hisz az EU-ba lépésnek alapfeltétele a kisebbségi jogok tiszteletben tartása.⁵⁹ Rajta kívül még felszólalt az ügyben Donald Tusk, az Európai Tanács elnöke, és Antonio Tajani, az Európai Parlament elnöke is, akik később mindketten aktív konzultációt folytattak Kijevvel.⁶⁰

Az EU részéről konkrét lépésnek számít, hogy az EU-Ukrajna Parlamenti Társulási Bizottság 2018. szeptember 18-ai ülésének zárónyi-

⁵⁷ Johannes Hahn E-008633/2016(ASW)-számú válasza a Bizottság nevében az ukrán oktatási törvénnyel kapcsolatban. Brüsszel, 2017. február 6. [online]. Letöltés helye: www.europarl.europa.eu; letöltés ideje: 2021. 05. 04.

⁵⁸ Az EP Kisebbségi Munkacsoportja elítéli az ukrán oktatási törvényt. *Fidesz – EU*, 2017. szeptember 14. [online]. Letöltés helye: www.fidesz-eu.hu; letöltés ideje: 2020.03.18.

⁵⁹ Mogherini, Federica: Az EU tárgyalni fog Ukrajnával az oktatási törvényről. *Mandiner*, 2017. október 17. [online]. Letöltés helye: www.mandiner.hu; letöltés ideje: 2020.03.18.

⁶⁰ Az EU is figyel az ukrán oktatási törvényre. *Index*, 2017. november 30. [online]. Letöltés helye: www.index.hu; letöltés ideje: 2020.03.18.

latkozatába (Bocskor Andrea EP-képviselő indítványára) bekerült egy kisebbségvédelmi passzus is, amely felszólította Kijevet a Velencei Bizottság ajánlásainak teljeskörű és haladéktalan végrehajtására.⁶¹

Tagadhatatlan azonban, hogy a szupranacionális szervezetek közül az Európa Tanács foglalkozott a legtöbbet az ukrán oktatási törvény kérdésével, ami nem meglepő, hisz a Tanács tagállamai közé tartozik Ukrajna és Oroszország is, így leginkább az ő feladatuk volt a vitás felek közti közvetítés. Thorbjorn Jagland, az ET elnöke ebből kifolyólag példásan vette ki a részét a vitából, hisz ő volt az, aki korai és határozott fellépésével elérte, hogy Kijev kikérje a Velencei Bizottság véleményét.⁶² Jagland ezt követően még rengetegszer tárgyalt mind Kijevvel, mind pedig az oktatási törvényt ellenző kormányok képviselőivel. Az Európa Tanács továbbá nem várta meg, hogy elkészüljön a VB ajánláscsomagja, ehelyett már hetekkel a törvény ratifikációja után elfogadott egy sürgősségi határozatot, amely arra szólította fel Ukrajnát, hogy hagyja meg a nemzetiségi nyelven történő oktatási rendszert.⁶³ Később, 2018. január 23-án elfogadott egy másik, a kisebbségi nyelvek védelméről szóló jelentést is, amely kiemelten célozta meg az ukrán oktatási törvény problémakörét.⁶⁴

Az Európa Tanács alá tartozó Velencei Bizottság, mint a legmagasabb szintű szaktekinély, nemcsak az eredeti ajánláscsomag bemutatásával lépett közbe, hanem az ajánlások betartását is szorosan követte. A Bizottság elnöke, Gianni Buquicchio egy alkalommal biztosította a magyar kormányt, hogy személyesen vesz részt az utókövetésben, és a VB kiemelt figyelmet fordít az ukrán folyamatokra.⁶⁵ Ez abból is látszott, hogy 2019. december 6-án újabb ajánláscsomagot tettek közzé,

⁶¹ Az EU elvárja a kisebbségi jogok tiszteletben tartását Ukrajnában. *Fidesz-EU*, 2018. szeptember 24. [online]. Letöltés helye: www.fidesz-eu.hu; letöltés ideje: 2020.03.20.

⁶² CoE secretary criticizes [...]. *The Hungary Journal*, 2017, i.m.

⁶³ Jelentés: Az ukrán nyelvtörvény korlátozza a kisebbségek oktatását. *Origo*, 2017. október 12. [online]. Letöltés helye: www.origo.hu; letöltés ideje: 2020.03.19.

⁶⁴ Áttörés a kisebbségi nyelvek védelmével foglalkozó ET-jelentés elfogadása. *Origo*, 2018. január 25. [online]. Letöltés helye: www.origo.hu; letöltés ideje: 2020.03.20.

⁶⁵ Ukrán oktatási törvény – A Velencei Bizottság elnöke is szerepet vállal az ajánlások utókövetésében. *Kárpát Info*, 2018. május 22. [online]. Letöltés helye: www.karpatinfo.net; letöltés ideje: 2020.03.19.

melynek elsőszámú tárgya a 2019-es ukrán nyelvtörvény, de kitérnek benne az oktatási törvény problémáira is. A dokumentum 139. pontja sorolja fel a konkrét elvárásokat, mint például a kisebbségek közti különbségtétel megszüntetését, a nemzetiségi képviselőkkel való hatékony konzultációt, valamint a törvény hatálybalépésének 2023-ig történő elhalasztását mindegyik kisebbség esetében.⁶⁶

Az EU és az ET mellett felszólalt az oktatási törvény ellen az EBESZ és az ENSZ (Egyesült Nemzetek Szervezete) is. Előbbi főtitkára, Thomas Greminger több alkalommal tárgyalt Kijevvel és a törvényt ellenző kormányokkal, elsősorban a tágabb konfliktus elkerülése céljából,⁶⁷ míg az ENSZ ukrainai emberi jogi megfigyelő bizottsága közétett egy jelentést, amely részletesen kifejti, hogy az oktatási törvény miként sérti az Alapokmányban foglaltakat.⁶⁸

3.5 Köztes érdekeket képviselő államok és nemzetközi szervezetek

Az oktatási törvényt bevezető ukránon kívül egyetlen ország kormánya sem támogatta egyértelműen az oktatási törvényt, de azért voltak olyan államok és szupranacionális szervezetek, amelyek a nemzetiségi jogok helyett inkább a geo- és biztonságpolitikai érdekeik mentén alakították ki álláspontjaikat.

Az ilyen államok között a legfontosabb Lengyelország, amely szintén rendelkezik kisebbséggel Ukrajnában, tárgyalásaiban mégis rugalmasabb és megengedőbb volt Kijevvel szemben, mert külpolitikai érdekei közt nagyon magas helyen áll Ukrajna NATO-csatlakozása. A lengyel-ukrán stratégiai együttműködés alapvető fontosságú a len-

⁶⁶ A Velencei Bizottság CDL-AD(2019)032-e számú Véleménye Az ukrán, mint államnyelv működésének biztosításáról szóló törvényről. Strasbourg, 2019. december 9. [online], 29-30. Letöltés helye: www.venice.coe.int; letöltés ideje: 2021.05.03.

⁶⁷ On Sergey Lavrov's meeting [...]. OSCE, 2017, i.m.

⁶⁸ Ukrán oktatási törvény – Moszkva konzultációt akar a jogszabály végrehajtásáról. *Webrádió*, 2018. június 20. [online]. Letöltés helye: www.webradio.hu; letöltés ideje: 2020.03.19.

gyel geopolitikai gondolkodásban, mert Varsó számára a két ország földrajzi elhelyezkedése egyértelműen gazdasági és biztonságpolitikai interdependenciát feltételez az orosz befolyással szemben.⁶⁹

A vita kezdeti fázisában a lengyel külügyminisztérium még ugyanúgy járt el, mint a többi érintett ország, és hivatalos közleményben ítélte el az oktatási törvényt, majd egy másik nyilatkozatban kijelentette, hogy mindent meg fog tenni a lengyel nyelvű oktatás biztosításáért.⁷⁰ Ezt követően a lengyel kül- és oktatási minisztérium is konzultációba kezdett Kijevvel, viszont saját lépéseiket elhatárolták Magyarországtól, főleg azután, hogy Szijjártó Péter bejelentette, hogy kezdeményezni fogja az EU–Ukrajna társulási szerződés felülvizsgálását. A bejelentést követően a lengyel külügy még aznap nyilatkozatában kijelentette, hogy nem támogatja a szerinte „indokolatlan” lépést.⁷¹

A maga részéről Lengyelország igyekezett minél gyorsabban és bilaterálisan megoldani a problémát. Egy hónappal a törvény ratifikációja után a két oktatási miniszter, Anna Zalewska és Lilija Hrinevics aláírtak egy kétoldalú nyilatkozatot, amelyben kölcsönösen biztosították egymás kisebbségeinek az anyanyelven való tanulás jogát. Ukrán oldalon ez közösen kidolgozandó differenciált tantervet jelentett a lengyel diákok számára.⁷² Kevés esetet leszámítva úgy tűnt, hogy ezzel rendeződött a két ország közti helyzet, ezután Lengyelország már inkább a magyar–ukrán megbékélést sürgette.⁷³

Egy másik meghatározó ország, amelyik kivette a részét a vitából az az Egyesült Államok volt. Bár a törvény elfogadásakor a kijevei ame-

⁶⁹ Szeptycki, Andrzej: Poland–Ukraine Relations. In: *UNISCI Journal* 11(40). 2016, 57.

⁷⁰ A lengyel külügy is figyelemmel kíséri az ukrán oktatási törvényt. *Híradó*, 2017. szeptember 8. [online]. Letöltés helye: www.hirado.hu; letöltés ideje: 2020.03.21.

⁷¹ Ukrán nyelvtörvény: Varsó nem vizsgálná felül Ukrajna uniós megállapodását. *Origo*, 2017. október 16. [online]. Letöltés helye: www.origo.hu; letöltés ideje: 2020.03.21.

⁷² Lengyel–ukrán közös nyilatkozatot írtak alá az anyanyelvi oktatásról. *Magyar Hírlap*, 2017. október 25. [online]. Letöltés helye: www.magyarhirnap.hu; letöltés ideje: 2020.03.23.

⁷³ Lengyelország: Ukrajna és Magyarország „családi” vitájában a NATO főttitkára segíthet. *Kárpátalja Lap*, 2018. május 28. [online]. Letöltés helye: www.karpatjalap.net; letöltés ideje: 2020.03.23.

riki nagykövetség még gratulált a reformok bevezetéséhez,⁷⁴ a későbbi megnyilvánulások fényében ez csak átgondolatlan PR- baklövésnek tűnik, hiszen Mike Pompeo amerikai külügyminiszter hivatalosan is elítélte a törvényt, sőt felajánlotta a magyar kormánynak a segítségét.⁷⁵

Azonban ahogy időben elhúzódtott a vita, az Egyesült Államok egyre türelmetlenebbé vált a kialakult helyzettel kapcsolatban, hisz az ukrainai NATO-bővítés számára is fontosabb érdek, mint a nemzeti-ségi jogok tiszteletben tartása. Erre utal az amerikai diplomaták többszörös kérése a magyar kormány felé, hogy rendezzék bilaterálisan a kérdést, és hagyjanak fel a NATO–Ukrajna Bizottsági ülés blokkolásával. A magyar kormány vétóját elmarasztaló szavakkal illetve többek között Kay Bailey Hutchinson, az USA NATO-nagykövete⁷⁶ és David Cornstein budapesti nagykövet is, aki arra figyelmeztette Budapestet, hogy „ha Ukrajna elesik, akkor Magyarország kerül az orosz agresszió frontvonalába”.⁷⁷ A Biden-adminisztráció eddig nyilvános felszólalást nem tett az ügyben, azonban várható, hogy hamarosan újra előtérbe kerül, hiszen mind az elnök, mind Antony Blinken külügyminiszter többször hangoztatta a NATO keleti határai megerősítésének szükségességét.⁷⁸

Ukrajna NATO-integrációjának blokkolása sok olyan ország ellenérzését is kiváltotta, amelyek az oktatási törvény ügyében nem foglaltak konkrét álláspontot. Bár arról szó sincs, hogy ezek az országok támogatnák az ukrainai kisebbségek jogfosztását, azt azonban ellenzik, hogy a magyar kormány vétójogát használja nyomásgyakorlásként. Tizenegy, később tizenkét NATO-tagállam (köztük USA, Egyesült Ki-

⁷⁴ U.S. Embassy Kyiv: Congrats to Ukraine on moving forward [...]. *Twitter*, 2017. szeptember 10. [online]. Letöltés helye: www.twitter.com; letöltés ideje: 2020.03.23.

⁷⁵ Erről tárgyalt Szijjártó és Pompeo Washingtonban. *Mandiner*, 2018. május 31. [online]. Letöltés helye: www.mandiner.hu; letöltés ideje: 2020.03.20.

⁷⁶ NATO vezérhelyettes: teljesen reális cél Ukrajna csatlakozása. *Portfolio*, 2018. április 13. [online]. Letöltés helye: www.portfolio.hu; letöltés ideje: 2020.03.20.

⁷⁷ U.S. urges Hungary not to block Ukraine's NATO engagement. *Reuters*, 2018. december 13. [online]. Letöltés helye: www.reuters.com; letöltés ideje: 2020.03.21.

⁷⁸ German, Tracy: Russia: Biden brings a new US challenge to Putin's backyard. *The Conversation*, 2020. november 11. [online]. Letöltés helye: www.theconversation.com; letöltés ideje: 2021.05.04.

ráltság, Franciaország, Németország, Kanada, Spanyolország, Hollandia, Dánia, Norvégia, Észtország és a második alkalommal Románia is) közösen szólította fel a magyar kormányt, hogy hagyjon fel a bizottsági ülés blokkolásával.⁷⁹

Hasonló véleményen volt a NATO vezetősége is, sőt kritikájuknak hangot is adtak. Jens Stoltenberg NATO-főtitkár több alkalommal találkozott a magyar külügyminiszterrel, hogy a témáról egyeztessenek, és ezeken a találkozókön többnyire ő is a konfliktus megoldását sürgette, hogy az ne veszélyeztesse az Atlanti Szövetség jövőjét.⁸⁰

4 A nyomásgyakorlással eddig elért eredmények

Amikor a ténylegesen elért eredményekről beszélünk, akkor nem tartozik ide a Velencei Bizottság ajánláscsomagja, sem a nemzetközi szervezetek felszólításai, mert ezek még semmilyen jogi garanciát nem adnak arra, hogy Kijev be is tartja őket. Ebben a fejezetben tehát csak azokról a változásokról lesz szó, amelyek valóban bekerültek az ukrán jogalkotársba.

Az első előrelépés az oktatási törvény 2018-as bevezetésének 2023-ig történő elhalasztása volt. Bár az ukrán oktatási minisztérium már 2018 februárjában elfogadta a Velencei Bizottság ezen ajánlatát, jogi értelemben csak másfél évvel később, a 2019. április 25-i „nyelvtörvény” elfogadásával vált ez hivatalossá, mivel az mellékesen rögzítette az oktatási törvény bevezetésének időpontjait is. Azt meg kell említenünk, hogy Kijev ezt a lépést sem a VB-ajánlás szerint hajtotta végre, hiszen az minden kisebbség esetében előírta a halasztást, ezzel szemben Ukrajna csak az EU nyelveit beszélő nemzetiségek esetében döntött így, minden más kisebbség számára a törvény 2020. január 1-jétől életben van.⁸¹

A másik és egyben legjelentősebb eredményt „Az általános középiskolai oktatásról szóló törvény” bevezetése jelenti, mely a kisebbségeket

⁷⁹ Panyi 2020, *i.m.*

⁸⁰ Kugyela Tamás: A NATO-főtitkár is rászólt Ukrajnára a nyelvtörvény miatt. *Index*, 2018. február 13. [online]. Letöltés helye: www.index.hu; letöltés ideje: 2020.03.25.

⁸¹ Borbás 2020, *i.m.*

egyáltalán nem elégíti ki, de ettől még komoly előrelépésnek számít. A 2020. március 13-án ratifikált törvény az oktatási törvény kiegészítéseként jött létre és Kijev szerint teljesíti a Velencei Bizottság összes ajánlását. A törvény magyar szempontból két fontos változást ír elő: a nemzetiségek közti differenciálást az oktatás területén, ill. a magániskoláknak az oktatási törvény alól való mentesülését.⁸²

Az előbbi tekintetében a törvény három oktatási modellt hozott létre, amelyek lényege, hogy eltérő arányban kötelezik a diákokat az államnyelven való tanulásra. Az első kategóriába az „őshonos” kisebbségek (gyakorlatban csak a krími tatárok) tartoznak, számukra megengedi a törvény, hogy csak 11. osztálytól térjenek át az államnyelven való oktatásra. Azért, hogy itt más őshonos kisebbségek ne jöhessenek szóba, a megfogalmazásba belekerült a „államformációval nem rendelkező” kritérium is. A második modell az EU-s nyelveket beszélő (magyar, román, bolgár, görög, lengyel, és szlovák nemzetiségekre) kisebbségekre vonatkozik, és az államnyelvre való fokozatos áttérést írja elő. Az ebbe a kategóriába tartozó diákok az elemi iskolát még anyanyelven végezhetik, 5. osztálytól már a tananyag 20%-át, 9. osztálytól a 40%-át, 10. osztálytól pedig legkevesebb 60%-át kell ukránul tanulniuk. A törvény továbbá biztosítja az iskolák azon jogát, hogy maguk válasszák ki az ukránul tartandó tárgyakat. A harmadik modell az ukránnal rokon nyelveket beszélő (vagyis elsősorban az orosz és a belorusz) kisebbségeknek van fenntartva, és előírja, hogy 5. osztálytól a tananyag 80%-át kell ukránul tanulniuk.

A gyakorlatban tehát a magyar kisebbség jogfosztása még mindig fennáll, hisz az anyanyelvi oktatás visszaállítása csak részben valósult meg, a magániskolákkal szembeni engedmény pedig csak nagyon limitáltan segíti a magyar közösséget, hisz Kárpátalján a diákok csupán 3-4%-a jár az összesen öt magániskola egyikébe.⁸³

⁸² Elfogadták az új oktatási törvényt. *Kárpát Hír*, 2020, *i.m.*

⁸³ Uo.

5 A diplomáciai vita kilátásai

Ha figyelembe vesszük a jelenlegi eredményeket és álláspontokat, pár „jóslatot” tehetünk az elkövetkező időszakra nézve, még ha lehetetlen is lenne pontosan meghatározni a vita további kimenetelét.

Először is Kijev – a Zelenszkijhez fűzött minden remény ellenére – közel sem volt hajlandó a magyar fél elvárásainak megfelelő engedményeket tenni, és csak limitáltan változtatott a Porosenko-adminisztráció nacionalista oktatáspolitikáján, ami arra utalhat, hogy nincs szándékában a kompromisszumok jövőbeli kibővítése sem. Annál is inkább, hogy az általános középiskolai oktatásról szóló törvény bevezetését Kijev úgy értékelte, mint ami teljes mértékben eleget tesz a Velencei Bizottság ajánlásaink, következésképpen a magyar kormány-nak se lehet már több kifogása.⁸⁴ Ennek ellenére azt látjuk, hogy Kijev a konfliktus mihamarabbi rendezésében érdekelt, így ha az oktatáspolitikában nem is, de az általános nemzetiségpolitikában hajlandó további engedményekre, ezt mutatja az a döntés, hogy az előkészületben lévő új kisebbségi jogokról szóló törvénycsomagot Budapest elvárásaival megegyezően a lehető legrövidebb úton szeretnék beiktatni,⁸⁵ illetve az a tény, hogy megkezdték az Orbán–Zelenszkij találkozó előkészítését is.⁸⁶

Magyar szempontból erősen kétséges, hogy a közeljövőben Budapest visszavonná a NATO–Ukrajna Bizottságot blokkoló vétóját, hisz amint már említettem, a követeléseit elsősorban a kárpátaljai magyar szervezetek álláspontjához igazítja. Mivel a KMKSZ és a KMPSZ közel sem nevezhető elégedettnek a törvény kiegészítésével,⁸⁷ feltételezhető,

⁸⁴ Kuleba, Dmytro: By an unsurprising coincidence [...]. *Twitter*, 2020 január 16. [online]. Letöltés helye: www.twitter.com; letöltés ideje: 2020.04.13.

⁸⁵ Ukraine will not delay adoption of law on national minorities – Kuleba. *UkrInform*, 2020 február 7. [online]. Letöltés helye: www.ukrinform.net; letöltés ideje: 2020.04.08.

⁸⁶ Zelensky could meet with Orbán in spring. *Ukrinform*, 2020 február 7. [online]. Letöltés helye: www.ukrinform.net; letöltés ideje: 2020.04.08.

⁸⁷ Brenzovics László: Nyilatkozat a közép fokú oktatásról szóló törvény aláírásával kapcsolatban. *KMKSZ*, 2020 március 17. [online]. Letöltés helye: www.kmksz.com.ua; letöltés ideje: 2020.04.10.

hogy a magyar kormány sem fogja a kérdést megoldottnak tekinteni. Két tényező azonban még finomíthat Budapest álláspontján, az egyik a közeljövőben parlament elé kerülő új ukrán kisebbségi törvény, amely még tartalmazhat a megbékéléshez vezető kompromisszumokat, a másik pedig a NATO-n belüli növekvő nyomás és türelmetlenség, aminek egyre látványosabban adnak hangot a kifogásukat megfogalmazó tagállamok, és aminek az új amerikai adminisztráció is várhatóan nagyobb figyelmet fog szentelni.

Az mindenképpen elmondható, hogy Porosenkóval ellentétben Zelenskij politikáját nem a makacs, kompromisszummentes elutasítás jellemzi, az ő megválasztásával megtört a jég és a párbeszéd újraindulásával úgy tűnik, hogy a vége felé jár a két ország „hidegháborúja”.

6 Következtetések

A tanulmány megvalósította a bevezetőben felvázolt célt, hisz sikerült benne meghatározni a vita történetének legfontosabb pontjait és a résztvevő feleket, párhuzamba állítani a specifikus érdekeket és a megtett lépéseket, elemezni a nyomásgyakorlás által eddig elért eredményeket és mindebből releváns prognózist felállítani arra vonatkozóan, hogy miként alakulhat a vita a továbbiakban. Mivel tehát az oktatási törvény részleteire vonatkozó közvetkeztetéseket már az előző fejezetekben levontam, itt csak pár általánosabb megfigyelésre fogok kitérni, amelyeket a kérdéses konfliktus is előtérbe hozott.

Általános következtetésként elmondhatjuk, hogy a tanulmány azt is megmutatta, hogy melyek azok a faktorok, amelyek a hasonló nemzetközi vitákat képesek befolyásolni, valamint azt, hogy milyen eszközökkel és lehetőségekkel rendelkezik egy állam vagy nemzetközi szervezet, ha egy másik szuverén állam belügyei valamilyen okból sértik az érdekeit. Láthattuk, hogy egy-egy döntést hosszas mérlegelés előz meg, és hogy a nemzetközi életben az egyes aktorok érdekei számos ponton fonódnak egymásba, rendkívül megnehezítve a tárgyalási folyamatokat. Az is egyértelművé vált, hogy a nemzetközi vitákban csak

kompromisszumos megoldások születhetnek, hisz a legmagasabb szintű legitimitációt az állami szuverenitás adja, a külső tényezők befolyása tehát minden esetben limitált.

Egy másik – specifikusabb – következtetés az, hogy az általános emberi és kisebbségi jogok közel sem sérthetetlenek, és ami fontosabb, nem garantálhatóak. Ez a tétel talán egyértelműnek tűnik, de attól még hajlamosak vagyunk azt gondolni, hogy a 21. század Európájában, ahol tucatnyi ünnepelt keretegyezmény védi a polgárok jogait, nem történhet meg az oktatási törvényhez hasonló jogfosztás. Vagy ha mégis, akkor a nemzetközi szervezetek és a nemzetközi presztízzsel rendelkező államok rögtön beavatkoznának az igazságosság nevében, és napok alatt rendre parancsolnák a szerződéseket megszegő kormányokat. A valóság viszont az, hogy ezeknek a nagy nemzetközi szervezeteknek nem áll hatalmukban (sőt esetenként érdekükben sem), hogy az állami szinten történő jogfosztást megakadályozzák.

Ezért lehet az, hogy az Európai Unió és a többi szervezet csak a sértett tagállamoktól érkező folyamatos nyomásra hajlandóak maguk is lépéseket tenni. Viszont ebből következik egy harmadik és szintén lényeges pont, amelyet már többek között Konrad Adenauer, Helmut Kohl és Orbán Viktor is megfogalmazott:⁸⁸ ha egy ország feladja szuverenitásának egy részét azáltal, hogy tagjává válik egy nemzetközi szervezetnek, a szervezeten belül „nagyobb” szuverenitásra tehet szert. Ennek fontosságára a jelen tanulmány is rávilágított, hisz a leghatékonyabb nyomásgyakorló eszközök használatára Magyarországnak, mint teljesen független államnak nem lett volna lehetősége, de EU-tagállamként már bevonhatta az európai intézményeket is a küzdelembe, NATO-tagként pedig felhasználhatta a vétőjogát Ukrajnával szemben.

Végeredményben azt mondhatjuk el, hogy az ukrán oktatási törvény körüli nemzetközi vita elemzése nem más, mint egy esettanulmány, hisz a vita fennállásának közel négy éve alatt remekül tudta illusztrálni a tágabb és gyakorlati értelemben vett nemzetközi kapcso-

⁸⁸ Janke, Igor: *Hajrá, magyarok! – az Orbán Viktor-sztori egy lengyel újságíró szemével*. Göd: Rézbong Kiadó. 2013, 297.

latok mozgásterét, dinamizmusát és működésének alapelveit. A dolgozatban leírt és elemzett vita tehát mintapéldánya lehetne a 21. századi Európa parlamentekben meghirdetett és pódiumok mögül vívott modern háborúinak.

Felhasznált irodalom

- 60 years since the signing of the Bonn-Copenhagen Declarations: the German-Danish friendship in action. *Federal Foreign Office*, 2015. március 30. [online]. Letöltés helye: <https://www.auswaertiges-amt.de/en/aussenpolitik/laenderinformationen/daenemark-node/150326-steinmeier-lidegaard-albig/270486?isLocal=false&isPreview=false>, letöltés ideje: 2020.03.24.
- A lengyel külügy is figyelemmel kíséri az ukrán oktatási törvényt. *Híradó*, 2017. szeptember 8. [online]. Letöltés helye: <https://hirado.hu/2017/09/08/a-lengyel-kulugy-is-figyelemmel-kiseri-az-ukran-oktatasi-torvenyt/#>, letöltés ideje: 2020.03.21.
- A magyar-ukrán oktatási munkacsoport ülése Kijevben. *Magyarország Kormánya*, 2021. [online]. Letöltés helye: <https://kormany.hu/hirek/a-magyar-ukran-oktatasi-munkacsoport-ulese-kijevben>, letöltés ideje: 2021.03.29.
- A Velencei Bizottság CDL-AD(2017)030-e számú Véleménye a 2017. szeptember 5-i oktatási törvény rendelkezéseiről. Strasbourg, 2017. december 11. [online], 25. Letöltés helye: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2017\)030-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2017)030-e), letöltés ideje: 2021.05.03.
- A Velencei Bizottság CDL-AD(2019)032-e számú Véleménye Az ukrán, mint államnyelv működésének biztosításáról szóló törvényről. Strasbourg, 2019. december 9. [online] 29–30. Letöltés helye: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2019\)032-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2019)032-e), letöltés ideje: 2021.05.03.
- Áttörés a kisebbségi nyelvek védelmével foglalkozó ET-jelentés elfogadása. *Origo*, 2018. január 25. [online]. Letöltés helye: <https://www.origo.hu/nagyvilag/20180125-kisebbségi-nyelvek-vedelme-et-nemeth-zsolt.html>, letöltés ideje: 2020.03.20.
- Az EP Kisebbségi Munkacsoportja elítéli az ukrán oktatási törvényt. *Fidesz – EU*, 2017. szeptember 14. [online]. Letöltés helye: <https://fidesz-eu.hu/hu/az-ep-kisebbségi-munkacsoportja-eliteli-az-ukran-oktatasi-torvenyt/>, letöltés ideje: 2020.03.18.
- Az EU elvárja a kisebbségi jogok tiszteletben tartását Ukrajnában. *Fidesz-EU*, 2018. szeptember 24. [online]. Letöltés helye: <https://fidesz-eu.hu/hu/az-eu-elvarja-kisebbségi-jogok-tiszteletben-tartasat-ukrajnaban/>, letöltés ideje: 2020.03.20.
- Az EU is figyel az ukrán oktatási törvényre. *Index*, 2017. november 30. [online]. Letöltés helye: https://index.hu/kulfold/ep/2017/11/30/az_eu_is_figyel_az_ukran_oktatasi_torvenyre/, letöltés ideje: 2020.03.18.
- Az Európa Tanács főtákará egyetért Magyarországgal. *Magyar Hírlap*, 2017 október 6. [online]. Letöltés helye: https://www.magyarhirlap.hu/kulfold/Az_Europa_Tanacs_fotitkara_egyetert_Magyarorszaggal, letöltés ideje: 2020.03.18.
- Az orosz külügyminiszter-helyettessel tárgyalt Szijjártó Péter. *Magyarország Kormánya*, 2017. szeptember 11. [online]. Letöltés helye: <https://www.kormany.hu/hu/>

- kulgasdasagi-es-kulugyminiszterium/hirek/az-orosz-kulugyminiszter-helyettesel-20targyalt-szijasarto-peter, letoltés ideje: 2020.03.18.
- Az oroszok elleni „etnocídiummal” vádolta meg Kijevet az Állami Duma. *Kárpátalja Lap*, 2017. szeptember 27. [online]. Letöltés helye: <https://karpataljalap.net/2017/09/27/az-oroszok-elleni-etnocidiummal-vadolta-meg-kijevet-az-allami-duma>, letöltés ideje: 2020.03.17.
- Bocskor Andrea et al. által az Európai Bizottságnak benyújtott E-008633-16-számú kérdése A kisebbségi nyelvhasználatot korlátozó oktatási reformról Ukrajnában. Brüsszel, 2016. november 17. [online]. Letöltés helye: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-8-2016-008633_HU.html, letöltés ideje: 2021.05.03.
- Bocskor Andrea: Az ukrán nyelv elsajátítása nem mehet az anyanyelv rovására! *Kárpátalja Lap*, 2017. január 13. [online]. Letöltés helye: <https://karpataljalap.net/2017/01/13/az-ukran-nyelv-elsajatitasa-nem-mehet-az-anyanyelv-rovasara>, letöltés ideje: 2020.03.16.
- Borbás Barna: Tényleg új jogfosztás készül Ukrajnában. *Válasz Online*, 2020. február 5. [online]. Letöltés helye: <https://www.valaszonline.hu/2020/02/05/ukrajna-oktatasi-torveny-nyelvtorveny-karpatalja-szabalyozas/>, letöltés ideje: 2020.03.19.
- Brenzovics László: Nyilatkozat a középfokú oktatásról szóló törvény aláírásával kapcsolatban. *KMKSZ*, 2020. március 17. [online]. Letöltés helye: <https://kmsz.com.ua/2020/03/17/nyilatkozat-a-kozepfoku-oktatasrol-szolo-torveny-alairasaval-kapcsolatban/>, letöltés ideje: 2020.04.10.
- Budapesti beszéde miatt beidéztek Orosz Ildikót. *Demokrata*, 2018. november 15. [online]. Letöltés helye: <https://demokrata.hu/vilag/budapesti-beszede-miatt-beideztek-orosz-ildikot-110610/>, letöltés ideje: 2020.03.17.
- CoE secretary general criticises Ukraine's education law. *The Hungary Journal*, 2017. október 6. [online]. Letöltés helye: <https://thehungaryjournal.com/2017/10/06/coe-secretary-general-criticises-ukraines-education-law/>, letöltés ideje: 2020.03.18.
- Elfogadták az új oktatási törvényt. *Kárpát Hír*, 2020. január 16. [online]. Letöltés helye: <https://karpathir.com/2020/01/16/elfogadtak-az-uj-oktatasi-torvenyt/>, letöltés ideje: 2020.03.19.
- Előrelépést ért el a magyar delegáció az ukrán oktatási törvénnyel kapcsolatban. *Origo*, 2018. június 5. [online]. Letöltés helye: <https://www.origo.hu/nagyvilag/20180605-kijevi-targyalas-az-ukran-oktatasi-torvenyrol.html>, letöltés ideje: 2020.03.17.
- Erről tárgyalt Szijjártó és Pompeo Washingtonban. *Mandiner*, 2018. május 31. [online]. Letöltés helye: https://mandiner.hu/cikk/20180531_erről_targyalt_szijarto_es_pompeo_washingtonban, letöltés ideje: 2020.03.20.

- Házkutatások a KMKSZ elnökénél [...]. *KMKSZ*, 2020. december 2. [online]. Letöltés helye: <https://kmksz.com.ua/2020/12/02/hazkutasok-a-kmksz-elnokenel-valamint-a-szervezet-irodainal-es-alapitvanyainal-mi-is-tortent-valojaban/>, letöltés ideje: 2021.03.29.
- Herczeg Márk: Szijjártó a román oktatási miniszterrel egyeztetett az ukrán oktatási törvényről. *444*, 2018. június 14. [online]. Letöltés helye: <https://444.hu/2018/06/14/szijjarto-egyeztetett-a-roman-oktatasi-miniszterrel-az-ukran-oktatasi-torvenyrol>, letöltés ideje: 2020.03.19.
- Hungary agrees to Ukraine's participation in NATO summit [...]. *Unian*, 2018 június 22. [online]. Letöltés helye: <https://www.unian.info/politics/10162691-hungary-agrees-to-ukraine-s-participation-in-nato-summit-but-keeps-blocking-bilateral-commission.html>, letöltés ideje: 2020.03.25.
- Hungary blocks Ukraine-NATO Commission ministerial meeting again. *Левый Берег*, 2018. április 23. [online]. Letöltés helye: https://en.lb.ua/news/2018/04/23/5917_hungary_blocks_ukrainenato.html, letöltés ideje: 2020.03.17.
- Hungary builds relations with Andorra. *About Hungary*, 2017. november 15. [online]. Letöltés helye: <http://abouthungary.hu/news-in-brief/hungary-builds-relations-with-andorra/>, letöltés ideje: 2020.03.20.
- Janke, Igor: *Hajrá, magyarok! – az Orbán Viktor-sztori egy lengyel újságíró szemével*. Göd: Rézbong Kiadó. 2013, 297.
- Jelentés: Az ukrán nyelvtörvény korlátozza a kisebbségek oktatását. *Origo*, 2017. október 12. [online]. Letöltés helye: <https://www.origo.hu/nagyvilag/20171012-europa-tanacs-az-ukran-nyelvtorveny-akadalyozza-a-kisebbsseg-jogait.html>, letöltés ideje: 2020.03.19.
- Johannes Hahn E-008633/2016(ASW)-számú válasza a Bizottság nevében az ukrán oktatási törvénnyel kapcsolatban. Brüsszel, 2017. február 6. [online]. Letöltés helye: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-8-2016-008633-ASW_HU.html, letöltés ideje: 2021. 05. 04.
- Kijev kész elhalasztani a kisebbségekre vonatkozó cikk életbe léptetését. *Mandiner*, 2018 február 5. [online]. Letöltés helye: https://mandiner.hu/cikk/20180205_kijev_kesz_elhalasztani_a_kisebbsegekre_vonatkozo_cikk_letbe_lepteteset, letöltés ideje: 2020.03.15.
- Kocsis Julianna: Az ukránosítás újabb példája: Lilija Hrinevics levelét megírta. *Kárpátalja*, 2018. február 6. [online]. Letöltés helye: <https://karpatalja.ma/karpatalja/oktatas/az-ukranositas-ujabb-peldaja-lilija-hrinevics-levelet-megirta/>, letöltés ideje: 2020.03.18.

- Kovács András: Óriási siker Orbán Viktor és Donald Trump csúcstalálkozója. *Origo*, 2019. május 14. [online]. Letöltés helye: <https://www.origo.hu/nagyvilag/20190514-orban-viktor-donald-trump-csucstalalkozo.html>, letöltés ideje: 2020.03.26.
- Kugyela Tamás: A NATO-főtitkár is rászólt Ukrajnára a nyelvtörvény miatt. *Index*, 2018. február 13. [online]. Letöltés helye: https://index.hu/kulfold/eurologus/2018/02/13/a_nato-fotitkar_is_raszolt_ukrajnara_a_nyelvtorveny_miatt/, letöltés ideje: 2020.03.25.
- Kuleba, Dmytro: By an unsurprising coincidence [...]. *Twitter*, 2020. január 16. [online]. Letöltés helye: <https://twitter.com/DmytroKuleba/status/1217779656558026753>, letöltés ideje: 2020.04.13.
- Law on Education, 2017, No. 2145-VIII, [online]. Letöltés helye: https://mon.gov.ua/ua/npa/law-education#_Toc493603844, letöltés ideje: 2020.03.06.
- Lengyelország: Ukrajna és Magyarország „családi” vitájában a NATO főtitkára segíthet. *Kárpátalja Lap*, 2018. május 28. [online]. Letöltés helye: <https://karpataljalap.net/2018/05/28/lengyelorszag-ukrajna-es-magyarorszag-csaladi-vitajaban-nato-fotitkara-segithet>, letöltés ideje: 2020.03.23.
- Lengyel-ukrán közös nyilatkozatot írtak alá az anyanyelvi oktatásról. *Magyar Hírlap*, 2017. október 25. [online]. Letöltés helye: https://www.magyarhirlap.hu/kulfold/Lengyelukran_kozos_nyilatkozatot_irtak_ala_az_anyanyelvi_oktatasrol, letöltés ideje: 2020.03.23.
- Magyarország állandó EBESZ-megfigyelőt kér Kárpátaljáról. *Origo*, 2017. október 9. [online]. Letöltés helye: <https://www.origo.hu/nagyvilag/20171009-magyarorszag-y-karpatalja-ebesz.html>, letöltés ideje: 2020.03.25.
- Magyarország kezdeményezi az ukrán-EU-s társulási megállapodás felülvizsgálatát. *Magyar Nemzet*, 2017. október 9. [online]. Letöltés helye: <https://magyarnemzet.hu/archivum/hataron-tul/magyarorszag-kezdemenyezi-az-ukran-eu-s-tarsulasi-megallapodas-felulvizsgalat-3861625/>, letöltés ideje: 2020.03.25.
- Magyarország kormányközi munkacsoport létrehozását javasolja. *Magyarország Kormány*, 2018. május 12. [online]. Letöltés helye: <https://www.kormany.hu/hu/kul-gazdasagi-es-kulugyminiszterium/hirek/magyarorszag-kormanykozi-%20munkacsoport-letrehozast-javasolja>, letöltés ideje: 2020.03.17.
- Magyarország megvétózta a NATO közös nyilatkozatát. *HVG*, 2019. október 30. [online]. Letöltés helye: https://hvg.hu/itthon/20191030_magyarorszag_veto_nato_nyilatkozat_ukrajna, letöltés ideje: 2020.03.25.
- Mogherini, Federica: Az EU tárgyalni fog Ukrajnával az oktatási törvényről. *Mandiner*, 2017. október 17. [online]. Letöltés helye: https://mandiner.hu/cikk/20171017_mogherini_az_eu_targyalni_fog_ukrajnaival_az_oktatasi_torvenyrol, letöltés ideje: 2020.03.18.

- Molnár Krisztina: Ukrajnai kisebbségi szervezetek tiltakoznak a nemzetiségi anyanyelvi oktatás tervezett korlátozásai ellen. *Kárpátalja*, 2016. október 25. [online]. Letöltés helye: <https://karpatalja.ma/karpatalja/kozelet/ukrajnai-kisebbségi-szervezetek-tiltakoznak-a-nemzetisegek-anyanyelvu-oktatasi-jogainak-tervezett-korlatozasa-ellen/>, letöltés ideje: 2020.03.15.
- NATO vezérhelyettes: teljesen reális cél Ukrajna csatlakozása. *Portfolio*, 2018. április 13. [online]. Letöltés helye: <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20180413/nato-vezerhelyettes-teljesen-realis-cel-ukrajna-csatlakozasa-282382>, letöltés ideje: 2020.03.20.
- Nem sérülhetnek a kisebbségek nyelvhasználati jogai! *Fidesz – EU*, 2016. november 24. [online]. Letöltés helye: <https://fidesz-eu.hu/hu/nem-serulhetnek-a-kisebbségek-nyelvhasznalati-jogai/>, letöltés ideje: 2020.03.18.
- Novoszdad: Nem kivitelezhetők Szijjártó javaslatai. *Híradó*, 2020. február 8. [online]. Letöltés helye: <https://hirado.hu/kulfold/kulpolitika/cikk/2020/02/08/novoszdad-nem-kivitelezhetok-szijjarto-javaslati#>, letöltés ideje: 2020.04.05.
- Oktatási törvény: közös román-magyar-görög-bolgár fellépés. *Kárpát Hír*, 2017. szeptember 15. [online]. Letöltés helye: <https://karpathir.com/2017/09/15/oktatasi-torveny-kozos-roman-magyar-gorog-bolgar-fellepes/>, letöltés ideje: 2020.03.18.
- On Sergey Lavrov’s meeting with OSCE Secretary General Thomas Greminger. *OSCE*, 2017. november 3. [online]. Letöltés helye: <https://osce.mid.ru/web/osce-en/-/on-sergey-lavrov-s-meeting-with-osce-secretary-general-thomas-greminger-3-november-2017?inheritRedirect=true>, letöltés ideje: 2020.03.17.
- Panyi Szabolcs: Bement egy tucat diplomata a magyar külügybe [...]. 444, 2020. február 13. [online]. Letöltés helye: <https://444.hu/2020/02/13/bement-egy-tucat-diplomata-a-magyar-kulugybe-feszult-vita-lett-belole-ukrajna-miatt>, letöltés ideje: 2020.03.20.
- Position of the ministry of education and science of Ukraine regarding the Opinion [...]. *Міністерство освіти і науки України*, 2017. december 13. [online]. Letöltés helye: <https://mon.gov.ua/eng/news/position-ministry-education-and-science-ukraine-regarding-opinion-european-commission-democracy-through-law-venice-commission-provisions-law-education-5-september-2017-cdl-ad-2017-030>, letöltés ideje: 2020.03.18.
- Soltész Miklós a bolgár miniszterelnök-helyettessel tárgyal. *HírCenter*, 2017. szeptember 17. [online]. Letöltés helye: <https://hircenter.info/soltesz-miklos-a-bolgar-miniszterelnok-helyettessel-targyalt/4555842>, letöltés ideje: 2020.03.18.
- Somer, Iryna: Hungary again blocks NATO-Ukraine Commission, vows to continue. *Kyiv Post*, 2018. október 3. [online]. Letöltés helye: <https://www.kyivpost.com/ukraine-politics/hungary-again-blocks-nato-ukraine-commission-vows-to-continue.html?cn-reloaded=1>, letöltés ideje: 2020.03.24.

- Stier Gábor: Lehet-e bízni Kijevben? *Demokrata*, 2018. július 5. [online]. Letöltés helye: <https://demokrata.hu/magyarorszag/lehet-e-bizni-kijevben-105952/>, letöltés ideje: 2020.03.17.
- Szeptycki, Andrzej: Poland-Ukraine Relations. In: *UNISCI Journal* 11(40). 2016, 57.
- Szijjarto names three conditions for Hungary to unblock NATO-Ukraine Commission. *Unian*, 2018. június 25. [online]. Letöltés helye: <https://www.unian.info/politics/10164182-szijjarto-names-three-conditions-for-hungary-to-unblock-nato-ukraine-commission.html>, letöltés ideje: 2020.03.26.
- Szijjártó Péter berendelte a minisztériumba Ukrajna budapesti nagykövétét. *Magyarország Kormánya*, 2017. szeptember 6. [online]. Letöltés helye: <https://www.kormany.hu/hu/kulgaszdasagi-es-kulugyminiszterium/hirek/szijjarto-peter-berendelte-a-%20miniszteriumba-ukrajna-budapesti-nagykovetet>, letöltés ideje: 2020.03.24.
- Szijjártó Ukrainát fenyegeti – "Ez fájni fog!". *Népszava*, 2017. szeptember 26. [online]. Letöltés helye: https://nepszava.hu/1141476_szijjarto-ukrajnat-fenyegeti-ez-fajni-fog, letöltés ideje: 2020.03.24.
- Szijjarto, Peter: Hungary 'doesn't want cold war'. *The Budapest Times*, 2021. március 24. [online]. Letöltés helye: <https://www.budapesttimes.hu/hungary/szijjarto-hungary-doesnt-want-cold-war/>, letöltés ideje: 2021.03.29.
- Szijjártó Péter: Magyarország addig blokkolja Ukrajna NATO-közeledését [...]. *Mandiner*, 2019. december 4. [online]. Letöltés helye: https://mandiner.hu/cikk/20191204_szijjarto_magyarorszag_addig_blokkolja_ukrajna_nato_tagsagat_amig_a_karpataljai_magyarok_vissza_nem_kapjak_a_jogaikat, letöltés ideje: 2020.03.17.
- Szijjártó Péter: Megoldás csak az lehet, ha hatályon kívül kerül az ukrán oktatási törvény egy része. *Mandiner*, 2017. október 17. [online]. Letöltés helye: https://mandiner.hu/cikk/20171017_szijjarto_megoldas_csak_az_lehet_ha_hatalyon_kivul_kerul_az_ukran_oktatasi_torveny_egy_resze, letöltés ideje: 2020.03.23.
- U.S. Embassy Kyiv: Congrats to Ukraine on moving forward [...]. *Twitter*, 2017. szeptember 10. [online]. Letöltés helye: <https://twitter.com/USEmbassyKyiv/status/906801089181306880>, letöltés ideje: 2020.03.23.
- U.S. urges Hungary not to block Ukraine's NATO engagement. *Reuters*, 2018. december 13. [online]. Letöltés helye: <https://www.reuters.com/article/us-usa-russia-hungary/u-s-urges-hungary-not-to-block-ukraines-nato-engagement-idUSKB-N1OC1KB>, letöltés ideje: 2020.03.21.
- Ucraina se obligă să respecte dreptul românilor la educație în limba maternă. *Sputnik MD*, 2018. január 11. [online]. Letöltés helye: <https://ro.sputnik.md/diaspora/20180111/16632768/ucraina-romani-educatie-melescanu-cernauti.html>, letöltés ideje: 2020.03.19.

- Ukraine will not delay adoption of law on national minorities – Kuleba. *UkrInform*, 2020. február 7. [online]. Letöltés helye: <https://www.ukrinform.net/rubric-politics/2871753-ukraine-will-not-delay-adoption-of-law-on-national-minorities-kuleba.html>, letöltés ideje: 2020.04.08.
- Ukrán nyelvtörvény: EP-képviselők nyílt levele Porosenko elnöknek. *Fidesz – EU*, 2017. szeptember 13. [online]. Letöltés helye: <https://fidesz-eu.hu/hu/ukran-nyelvtorveny-ep-kepviselok-nyilt-levele-porosenko-elnoknek/>, letöltés ideje: 2020.03.18.
- Ukrán nyelvtörvény: Varsó nem vizsgálná felül Ukrajna uniós megállapodását. *Origo*, 2017. október 16. [online]. Letöltés helye: <https://www.origo.hu/nagyvilag/20171016-lengyelorszag-nem-latja-indokoltnak-felulvizsgalni-ukrajna-unios-tarsulasi-megallapodasat.html>, letöltés ideje: 2020.03.21.
- Ukrán oktatás – semmifajta megállapodás nem született. *Magyar Idők*, 2018. február 8. [online]. Letöltés helye: <https://www.magyaridok.hu/kulfold/ukran-oktatasi-torveny-semmifajta-megallapodas-nem-szuletett-2778739/>, letöltés ideje: 2020.03.20.
- Ukrán oktatási törvény – A Velencei Bizottság elnöke is szerepet vállal az ajánlások utókövetésében. *Kárpát Info*, 2018. május 22. [online]. Letöltés helye: <https://karpatinfo.net/cikk/kulfold/200005563-ukran-oktatasi-torveny-velencei-bizottsag-elnok-szerepet-vallal-az-ajanlasok-utokoveteseben>, letöltés ideje: 2020.03.19.
- Ukrán oktatási törvény – Moszkva konzultációt akar a jogszabály végrehajtásáról. *Webrádió*, 2018. június 20. [online]. Letöltés helye: <https://webradio.hu/hirek/kulfold/ukran-oktatasi-torveny-moszkva-konzultaciott-akar-a-jogszabaly-vegrehajtasarol>, letöltés ideje: 2020.03.19.
- Veszélyben a kisebbségi nyelvhasználat az ukrán oktatásban. *Fidesz – EU*, 2016. november 22. [online]. Letöltés helye: <https://fidesz-eu.hu/hu/veszelyben-a-kisebbségi-nyelvhasznalat-az-ukran-oktatasban/>, letöltés ideje: 2020.03.16.
- Zelensky could meet with Orbán in spring. *Ukrinform*, 2020. február 7. [online]. Letöltés helye: <https://www.ukrinform.net/rubric-politics/2871717-zelensky-could-meet-with-orban-in-spring.html>, letöltés ideje: 2020.04.08.
- Zsoldi Tímea: Az ukrán kormány szándékosan félretájékoztat. *Kárpátalja*, 2018. április 18. [online]. Letöltés helye: <https://karpatalja.ma/karpatalja/nezopont/az-ukran-kormany-szandekosan-felretajekoztat/>, letöltés ideje: 2020.03.20.
- Zsoldi Tímea: Kárpátaljai magyar szervezetek: nincs megállapodás az ukrán oktatási törvényről. *Kárpátalja*, 2018. március 29. [online]. Letöltés helye: <https://karpatalja.ma/karpatalja/nezopont/karpataljai-magyar-szervezetek-nincs-megallapodas-az-ukran-oktatasi-torvenyrol/>, letöltés ideje: 2020.03.20.
- Мовний склад населення. *UkrCensus*, 2001. [online]. Letöltés helye: <http://2001.ukr-census.gov.ua/results/general/language/>, letöltés ideje: 2020.02.20.

Національний склад населення. *UkrCensus*, 2001. [online]. Letöltés helye: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/>, letöltés ideje: 2020.02.20.

Спільна заява Співголів Змішаної [..]. *Посольство України в Угорщині*, 2020. július 14. [online]. Letöltés helye: <https://hungary.mfa.gov.ua/news/spilna-zayava-spivgoliv-zmishanoyi-ukrayinsko-ugorskoyi-komisiyi-z-pitan-zabezpechenya-prav-nacionalnih-menshin>, letöltés ideje: 2021.03.28.